

Õudsed lood

“Sa kuula nüüd, kulla poiss. Vanasti oli nii. Kui naisel oma mees oli paha mees. Mida see vaene naine siis pidi tegema? Siis eidanud muu. kui et tuli mehest lahti saada. Siis oli naistel üks tark nõu abiks. Et kui olid kahekesi mehega kodus, siis naine palunud ühtäkki meest vaadata, et mis see tuli seal plita all teeb. Et ei põle teine hästi, ajab justkui vingu sisse. Ja kui siis see mees kummardas plita juurde tuld kohendama, siis naine kähku virutanud talle selja tagant puuhaluga pähe. Kopsti ja kutu.”

Vanavanaema Maali Marie Gürenbergi tarkuseterad.

Kumu, 28. mai 2015. Tegemist on sündmusega. Nimelt, mõne aasta eest õnnestus eesti kunstiteadlastel tuvastada ühe maailma top saja hulka kuuluva kunstniku verest 50% ulatuses eesti geene. Nüüdseks on riikide, pankade ja muuseumite vaheline logistika vilja kandnud ja kadunud poeg (täpsemalt, tütrepoeg), kel nimeks Pettibon, tagasi koju toodud. Vähe sellest, koos Pettiboniga astub Kumu kunstimuuseumi viiendal korrusel üles üks tuntumaid põliseesti kunstnikke, Marko Mäetamm.

Kuigi eelteavitus kõneleb näitusest nimega “Kodus ja võõrsil”, on tegu siiski kahe täiesti iseseisva ekspositsiooniga. Ka ruumiliselt on kunstnikud löödud kahte lehte lahku, üks vasemale, teine paremale. Kindlasti on Mäetamme ja Pettiboni formaalse paaripaneku taga suuremad strateegilised eesmärgid, aga sisuliselt on tegu eraldi ühikutega. Paberil kõlab mõlema kunstniku looming sarnasena – koomiksliadne, popimõjuline, teksti ja pilti koos kasutav jne, aga olles käinud mõlemal näitusel, tuleb nentida, et hingesugulastega tegemist pole. Üks ei eelda ega täienda olulisel määral teist. Tegemine on niisiis mõistuseabieluga, aga mis siis ikka, võib ju võtta ka nii, et vaataja saab ühe näituse asemel kaks. Võibolla ainult see, et meedias kipub ilmakuulsa väliskülalise saabumist ümbritsev elevus varjutama asjaolu, et sealsamas kõrval on näha Marko Mäetamme üht kõige tihedamat ja suurejoonelisemat, viimase kümnendi loomingut kokkuvõtvat ekspositsiooni.

Helter

Marko Mäetamm alustas 1990ndate hakul biitkultuuri vaimust kantud värvirõõmsa graafikaga: The Beatles, The Jesus, vabaarmastus, lilled ja liblikad. Millenniumivahetuse järel aga toimus tema

loomingus pööre. Lillelaps Mäetamm ühtäkki enam muud ei teinudki, kui plaanis, joonistas ja meisterdas seadeldisi, milledega sajal eriti võikal moel surma saata oma kõige lähedasemaid kaaskondlasi, neid kõige nõrgemaid, usaldavamaid ja armastavamaid. Mäetammest oli saanud Manson. Ta vaatas oma lapsi, ja tema pilgus oli surm. Ta vaatas oma naist, ja tema pilgus oli surm. Aga mitte kauaks. Kas oli süda liiga hell või ei käinud jõud üle. Igatahes, praeguseks on orgastilised vabaduse- ja vägivaldfantaasiad Mäetamme loomingus suuresti asendunud pildikestega olmenääklemistest. Lärmavad lapsed, väike palk, karvaste jalgadega naine. See on tavaline, madala intensiivsusega koduvägivald. Stseenid argipäevast, kus teineteisel süüakse hinge seest, mäludes seda aeglaselt, entusiasmitu kohusetundega, nagu peedisalati.

Mõistmaks, miks Marko Mäetamme looming ja kunstnikupositsioon seejuures nii sümpaatselt mõjuvad, tuleks neid vaadelda kaasaegse pihtimuskulturi (*confessional culture*) kontekstis. Pihhiinstitutsioon teadupoolest on vägagi pikkade traditsioonidega. Sajandeid on see toiminud kui üks olulisemaid instantse, kinnitamaks ja hoidmaks üksikisiku ja ühiskonna vahelist sidet. Kaasaegset (demokraatlikku, post-freudistlikku, hüpermedialiseeritud) pihtimuskultuuri on kirjeldatud eelkõige läbi akseleratsiooni. See on avameelsete autobiograafiate, vuajeristlik-ekshibitsionistliku seltskonnaajakirjanduse ja enesealandusel põhinevate *reality-showde* kultuur. Patriarhaalne pihisaladuse hoidja on asendunud piiramatu publikuga, enam kui kunagi varem, kehtib nõue kõik üles tunnistada: ükski patt pole liiga väike, pattude puudumine ei ole vabandus, kui ei ole tegusid, on mõtted, kui ei ole mõtteid, siis tuleb välja mõelda. Antud kontekstis käitub Marko Mäetamm märkimisväärselt eeskujulikult: ükski nääklus pole liiga väiklane või ükski fantaasia liiga jube - kõik laotatakse publiku ette laiali. Selle jõleduse keskel võib vaataja olla kindel, et autori näol on tegemist meeldiva inimesega, kes ei tee kärbseligi liiga. *Bon, très bon!*

Skelter

Väljarändaja poja, Raymond Pettiboni kunstnikuskujunemisel mängis suunavat rolli vanem vend Greg “Black Flag” Ginn. Venna jälgedes sukeldus Pettibon Ameerika *hardcore* ja vastukultuuri pörandaalusesse maailma, iseõppinud taidurina joonistas plaadiümbriseid ja falierid, kuni kõikvõimas *artworld* ta avastas ja oma panteonile naelutas.

Tausta ja mainet arvestades on Pettiboni väljendusviis tegelikult isegi üllatavalt viisakas. Ta ei ähvarda ega ürita otseselt šokeerida. Tekstis obstsöönsusi ei kasuta. Otsesest vägivald kujutab pigem harva. Jah, tal on ilmselge tõmme antikangelaste poole, mis väljendub kümnetes Charles

Mansoni, samuti ka näiteks Jossif Stalini portreedes. Aga veelgi rohkem näivad teda paeluvat pesapallurid, Supermäniid, lainesurfariid ja auruvedurid.

Ometi on kogu Pettiboni loomingus midagi sügavalt kurjakuulutavat. Asi on selles, et pildid ja tekstid ei lähe kokku. Korduvate motiividega teosed ei rühmitu kulgevateks jutustusteks, isegi grafomaansuseni küündiv produktiivsus ei lisa selgust. Iga töö on justkui vihje mingile pikemale loole - loole, mida aga mitte kunagi välja ei räägita. Aga millised on lood, mida ei räägita? Jah, me teame. Need on need kõige hirmsamad lood.

Pihtimuskultuur, nagu öeldud, tugevdab ja taastoodab ühiskondlikke sidemeid. Kriitilisemast vaatepunktist on tegu võimu ja kontrolli instrumendiga. Ülestunnistamise akt ei vabasta, vaid sunnib ülestunnistajat seda akti aina uuesti ja aina intensiivsemalt läbi tegema. Tsüklisse sattunud pihtija hakkab tegutsema selliselt, et tal oleks, mida üles tunnistada, eneseotsingute asemel tegelikult allutab end võimu kehtestatud reeglitele. Sestap räägitakse kaasajal ka mitte-pihtimuskultuurist. Keeldumine end ja oma eraelu avada on käsitletav poliitilise aktina, võimule vastandumisena. Et vaikimine on samane kuriteoga, illustreerib vast kõige ilmekamalt lause, mida Ameerika filmis tüüpiline politseinik ütleb tüüpilisele kurjategijale: "You have the right to remain silent."

Pettibon, pahapoiss, vaikib. Vaadates Pettiboni pilte pesapalluritest, tekitab paratamatult õudusjudinaid aimdus sellest, kui kohutavad, kui põhjatut kurjust täis on need pildid, mida Pettibon mitte kunagi üles ei joonista. *Pas bon, pas bon du tout!*